STUDII

Introducere în trans-realismul arhetipal (I)

Mihaela Vosganian

Demersul spiritual în artă

> *"….Atunci se vor deschide ochii celor orbi și urechile celor surzi vor auzi… Acolo va fi veselia păsărilor … acolo va fi cale curată și cale sfântă se va chema și nu va fi nimeni întinat. Căci și cei fără minte vor merge pe dânsa și nu se vor rătăci."*
>
> *Isaia 35*

1. O cale care va să vină?!

Dacă ar fi să alegem *Calea a ceea ce va să vină*[1] drept o cale spirituală, am putea, oare, accepta-o sub forma artei? Cu siguranță că răspunsul este da, pentru mulți dintre noi, în măsura în care înțelegem calea spirituală nu ca pe o religie, ci mai degrabă ca pe o cale practică a înțelepciunii, ce reunește un summum de credințe și idealuri care ne ghidează viața. Este "o cale spirituală prin care suntem în măsură să explorăm Divinitatea….este o cale a înţelegerii care include toate formele

[1] Jung, Carl, parafrază din primul capitol *Liber Primus* din *Cartea Roșie - Liber Novus*

de onorare, împartășire, comemorare și recunoștință….Un loc de unde apar toate întrebările despre orice subiect."[1]

Demersul creator poate fi o rugăciune sau un ritual, ori pur si simplu, memoria stării divinului. Poți împărtăși acest tip de creativitate cu grupuri mai mici sau mai mari, nu doar în locuri specifice precum sanctuarul, biserica sau ashramul, dar și într-o piață centrală, pe scenă în fața publicului sau, de ce nu, chiar în cadrul unor terapii de grup. Din această perspectivă creativitatea aparține deopotrivă tuturor oamenilor, fie artiști profesioniști, fie profani, fie oameni cu deschidere spirituală sau practicanți de tehnici spirituale.

Fără îndoială că arta şi spiritualitatea au fost împreună încă din cele mai vechi timpuri. Arta și cultura în general s-au dezvoltat în locurile unde s-a manifestat spiritualitatea, poate cu precădere în comunitățile religioase, creștine, dar nu mai puțin și în cele așa numite păgâne, precreștine.

Dacă arta a fost un produs al vieții spirituale, ea "a jucat rolul unui limbaj care a materializat abstracţionismul spiritului pur care prin natura sa, transcende mintea şi puterea de conceptualizare".[2] Prin artă s-a putut și încă se mai poate trezi sufletul sau mai bine zis conștiința, de aceea în timpuri străvechi ea a fost principalul instrument educațional în temple, fiind mai degrabă un produs secund al drumului spiritual. Cu siguranță însă, "toate formele de artă au fost la origine rezultatul unor trăiri şi/sau acţiuni spirituale pure."[3]

Deși practicile ritualice cele mai înalte ale științelor oculte erau transmise pe cale orală doar inițiaților din elita clerului, au existat în epocile vechi, fie la hinduși, perși, egipteni, chaldeeni sau evrei și lucrări scrise, deopotrivă literare, filozofice și spirituale, pe care le putea citi toată lumea.

---

[1] Pat B. Allen**,** *Art is a spiritual path, Introducere,* traducere după varianta originală în engleză (Art is a spiritual path through which we are most able to explore Divinity… Art is a place to raise any question about any subject. Art is a path to meaning, which includes all form of honoring, sharing, memorialializing, and giving thanks.

[2] Theodor, Hansa, *Spiritualitatea artei*, în *Arta de a trăi*

[3] Idem

Să ne amintim de culegerea de texte sacre *Zend-Avesta*[1] atribuite lui **Zarathustra**, sau de cele patru cărți sacre ale hindușilor, numite *Vede*[2] (*Rig Veda, Yajur Veda, Sama Veda, Atharva Veda*), toate cuprinzând invocații, imnuri, incantații, formule magice pentru descântece, exorcismne sau texte și învățături referitoare la ritualuri.

Între timp, odată cu pierderea dimensiunilor ritualice și cathartice ale artei, s-a creat o dihotomie între marii mistici inițiați, care au ignorat treptat exprimarea artistică, și artiștii profesioniști, adică cei împuterniciți să facă artă, care au dus-o mai degrabă în domeniul gândirii[3], îndepărtând-o de *Spiritual / Inteligența spirituală,* cu deosebire în cultura europeană.

2. Spirit, Suflet, Conștiință

Pentru a înțelege mai profund ce este spiritual în artă ar fi necesar să deslușim atributele conceptului *Spirit.*

Așadar, ce este *Spiritul* și care sunt adevăratele sensuri/consensuri ale cuvintelor *Conștiință, Suflet* și *Spirit* care, dealtfel, incumbă artei?

Să luăm mai întâi în considerare cele două aspecte fundamentale ale noțiunii de *conștiință*: 1) ca formă înaltă de reflectare psihică a realităţii, proprie oamenilor, produs al activităţii creierului uman (materie superior organizată); 2) ca formă de cunoaștere intuitivă, sau reflexivă a fiecăruia, despre propria existență și despre lucrurile din jurul său. În ambele înțelesuri, *conștiința* implică un ansamblu de procese psihice variate, complexe, cuprinzând senzaţii, percepţii, reprezentări, noţiuni, judecăţi, raţionamente, inclusiv procese afective şi voliţionale.[4] Mai departe, putem nuanța și extinde înțelesurile la nivelul *Conștiinței divine* (conceptul hinduist VIMARSHA), cea

[1] Cărțile sfinte proto-indo-iraniene zarathustriene care cuprind texte (*Zend*) și comentarii (*Avesta*).

[2] Cele mai vechi scripturi ale hinduismului.

[3] Facem distincție între gândirea ca proces cognitiv superior bazat pe generalizare și abstractizare și *Inteligența spirituală* legată de spiritualitate, în sensul de a ști cine ești și de a gândi și a acționa dintr-o conștientizare a sinelui ca spirit.

[4] Sursă: Dex

care se reflectă în ea însăși, prin dublul aspect intern/extern: când *Supremul Divin* se odihnește în *El Însuși,* reflexia internă este un fel de "priză de conștiință totală și complet autonomă"[1], iar aspectul său extern implică percepția și implicit cunoașterea obiectului de către subiect, respectiv manifestarea dualității; la acest nivel se întâmplă totodată și limitarea *conștiinței universale* la *conștiința individuală* - când sunt percepute doar anumite părți ale întregului. De fapt, "*conștiința universală* și *conștiința individuală* sunt una aceeași"[2], precum *Sinele* care se cunoaște pe el însuși. Tot aspectul reflexiv al conştiinţei ne asigură și capacitatea de selecţie şi imaginaţie, precum şi pe cea a manifestării liberului nostru arbitru. Practic, capacitatea conștiinței de a cunoaște și de a se cunoaște îi conferă statutul de *Eu suprem,* pur și unic, auto-revelator.[3]

Pornind de la această premisă, putem aprecia că orice formă de artă este o modalitate de reflectare a realității prin ochii autorului, deopotrivă intuitivă și reflexivă, din perspectiva propriei sale naturi esențial-creatoare, care transmite receptorului un summum de procese emoționale variate și/sau judecăți de valoare autorevelate.

În ceea ce privește *spiritul* și *sufletul,* posibilitățile de abordare fiind multiple, să pornim cu cele mai la îndemână, arătate în învăţăturile Bibliei.

Pentru cei mai mulți dintre creștini, cuvintele *suflet* și *spirit* se referă la o parte invizibilă şi nemuritoare din interiorul nostru, care continuă să trăiască și după moarte. De fapt, această doctrină atât de răspândită este parțială și, mai mult decât atât, chiar în dizarmonie cu Cuvântul lui Dumnezeu. Deși de multe ori noțiunea de *suflet* şi *spirit* se confundă, *Biblia* arată cu claritate că *spiritul* şi *sufletul* nu numai că nu sunt sinonime, dar sunt diferite. Dar cum, în ce fel apar ele diferențiate?

Dacă acceptăm că cea mai mare parte a *Bibliei* a fost scrisă iniţial în limba ebraică şi greacă și purcedem să analizăm etimologic cuvintele din aceste limbi din *Sfintele Scripturi,*

[1]Bozaru, Dan*, Priza de conştiinţă şi experienţa individuală în manifestare* (I), Yoga Magazin nr. 61, 2009.
[2] Idem.
[3] Ibidem.

constatăm că autorii au folosit cu referire la *spirit* doi termeni: termenul ebraic **RÚACH** şi cel grecesc **PNEÚMA**. Astfel, în anumite contexte, noțiunea de *spirit* se referă la acea *Conştiinţa* și *Inteligenţa Universală*, unitatea infinită care pătrunde întregul spaţiu, fiecare atom şi particulă în parte**:** "La început Dumnezeu a creat cerurile şi pământul. Pământul era fără formă şi pustiu, iar pe suprafaţa adâncului de ape era întuneric;" *(Geneza 1.1-2)*….. Apoi a zis Dumnezeu: "Să mişune apele de vietăţi, fiinţe cu viaţă în ele şi păsări să zboare pe pământ, pe întinsul tăriei cerului!" Şi a fost aşa. *(Gen. 1. 20-22).* Ceva asemănător găsim în Psalmi: "Iată marea cea mare şi largă! În ea se mişcă vietăţi fără număr, creaturi vii, mici şi mari." *(Psalmul 104. 25);* …"Dacă le iei spiritul (**RÚACH**), pier şi se întorc în ţărâna lor". În *Iacov 2:26* regăsim termenul grecesc: "Într-adevăr, aşa cum corpul fără spirit (**PNEÚMA**) este mort, tot aşa şi credinţa fără fapte este moartă." În *Geneza 6.17/7.15- 22,* Dumnezeu îi comunică lui Noe următoarele: "Şi iată că eu voi aduce potopul de ape pe pământ ca să nimicesc orice carne de sub ceruri în care este forţă de viaţă (**RÚACH**)." Toate aceste versete vorbesc în esență despre *spirit* ca despre acea forța vitală, scânteia vieții care însuflețește corpul tuturor creaturilor vii. Atributele sale esențiale sunt de fapt atributele divinității, pe care le regăsim deopotrivă și în alte texte sacre precum *Bhagavad Gita*, *Upanishadele* sau la Dionisie Aeropagitul[1]*:*

- *aseitatea* (pura existență) - „Eu sunt Cel ce sunt... Cel ce este (Iahve)... Acesta este numele Meu pe veci" (Exod, Eșirea 3.14-15); natura lui Dumnezeu (Dumnezeirea) este viața celor ce viețuiesc, esența tuturor celor ce există, obârșie si cauză a vieții în totalitate și a întregii existențe". (Dionisie Areopagitul, Numele Divine I. 3)

- *infinitatea* - „Eu sunt Alfa şi Omega… Cel ce este, Cel ce era şi Cel ce vine, Atotţiitorul... Cel dintâi şi Cel de pe urmă, începutul şi sfârşitul" (Ap. 1. 8; 22.13); "Tu eşti Cel

[1] Sfântul Dionisie Areopagitul este un Părinte Apostolic care a trăit în secolele I-II, convertit la credință de Apostolul Pavel.

Nepieritor şi Suprem…..existenţa deplină, nevăzută şi eternă". (Bhagavad-Gita XI. 18….VIII. 20);

- *omniprezența* și *omniscienţa*: „El vede până la marginile pământului şi îmbrăţişează cu ochii tot ce se află sub ceruri" (Iov 28, 23), căci „Cel ce a făcut urechea nu aude oare? şi nu vede oare Cel ce a făcut ochiul?" *(Ps 93, 9).* „De mă voi sui la cer, tu acolo eşti; de mă voi pogorî în iad, Tu acolo eşti! De voi zbura pe aripile zorilor şi mă voi muta la marginile mării, şi acolo mă va povăţui mâna Ta şi dreapta Ta mă va sprijini" *(Ps 138, 6-9);* "Stăpâne nesfârșit al zeilor, adăpost al lumii, Tu ești indestructibil, Ființă și Neființă… Tu ești obârșia zeilor, Spiritul începutului… prin Tine este desfășurat totul, o, Formă nesfârșită!" *(Bhagavad Gita XI, 37,38)*;

O definiție contemporană apropiată acestor texte vechi este cea transmisă de celebrul medium american **Edgar Cayce** (1877-1945), într-una din comunicările sale: „Spiritul este Prima Cauză, începutul primordial, ceea ce pune lucrurile în mișcare – tot așa cum Dumnezeu este Spirit."[1]

Cu privire la *suflet*, **Cayce** aprecia că, în starea sa inițială, omul era una cu sufletul său. "De aceea, la început toți oamenii erau suflete ale acelei creații, având corpul asemenea cu al Creatorului - și dețineau forțele spiritului ce se pot manifesta la fel în diferite etape sau momente ale conștiinței."[2]

Cayce face, cu siguranță, referire la faptul că, la început, oamenii trăiau de la sine în uniunea celor două aspecte ale sufletului, anume *sufletul încarnat* și *sufletul superior / sinele superior* sau *divin*[3]*,* fenomen care s-a pierdut cu timpul. Dacă *sufletul încarnat* se consideră a însoți trupul ființei umane încă din perioada prenatală, el se se reunește cu *sufletul superior* (aflat într-o altă dimensiune, mai înaltă), de

[1] Cayce, Edgar, *Sufletul și Spiritul,* Editura Adevăr Divin, 2009, pag.1
[2] Idem, pag.40.
[3] În psihologie, sufletul superior și sinele superior sunt unul și același lucru, cu excepție în psihologia transpersonală unde analogia se face între spirit și sinele superior.

fiecare dată după moarte, respectiv în perioada dintre două întrupări. *Sufletul* superior însă, nu poate experimenta și nu poate fi conștient de simțuri decât prin mijlocirea *sufletului încarnat.* El este precum un actor care își trăiește rolurile întru desăvârșirea propriei măiestrii și în acest fel se transformă pe sine.

Această năzuința a sufletului nostru încarnat de a fuziona cu cel superior se manifestă la unii oameni chiar din timpul vieții, opțiune de altfel posibilă prin practicarea virtuților, prin conștientizare sau prin practici spirituale. O suferință a trupului ne indică cauza ei din *Spirit* - principiul activ - iar prin eforturile *Sufletului* de autocunoaștere și dezvoltare, se poate obține vindecarea.

În Biblie, au fost folosiți doi termeni cu referire la suflet: ebraicul **NÉPHESH**[1] grecescul **PSYCHE.**[2] În cele peste 800 de apariții din *Scripturi*, cuvântul *suflet(e)* se referă fie la 1) oameni, fie 2) la alte viețuitoare, fie 3) la viața unei persoane.

1. În *Faptele 27.37*, 38, *suflet(e)* apare cu referire la numarul de personae: "Pe corabie erau în total ***două sute şaptezeci şi şase de suflete***. După ce au mâncat pe săturate, au început să uşureze corabia aruncând grâul în mare“; sau în *1 Petru 3.20*: " …când răbdarea lui Dumnezeu aştepta în zilele lui Noe, când se construia arca, în care puţini, adică *opt suflete*, au fost salvaţi prin apă“;

2. În *Geneza 1.20-25* se face referire la alte făpturi vii decât omul: "Şi Dumnezeu a mai zis: «Să mişune apele de o puzderie de suflete vii . . .» Şi Dumnezeu a creat monştrii marini uriaşi şi tot felul de *suflete vii* care se mişcă şi de care au început să mişune apele, după specia lor, şi tot felul de creaturi zburătoare, înaripate, după specia lor “;

3. În *Psalmul 69.18,* când David s-a rugat lui Iehova, sensul cuvântului *suflet* se referă la viața persoanei: "Apropie-te de sufletul meu, scapă-l; eliberează-mă, din

[1] Ceea ce respiră.
[2] Respirație, dar și personificarea sufletului.

cauza duşmanilor mei!"; la fel și în *Ioan 10.11* unde IIsus spune: «Eu sunt păstorul cel bun. Păstorul cel bun *își dă sufletul* în folosul oilor»…."

Sufletul este totodată *suflarea divină,* pe care o primește corpul la întrupare. "Şi Iehova Dumnezeu l-a făcut pe om din ţărâna pământului, i-a suflat în nări suflare de viaţă şi omul a devenit un suflet viu."*(Geneza 2.7).* Aceeași idee o regăsim în *1 Corinteni (15.45-49):* "Chiar aşa este scris: «Primul om Adam a devenit un suflet viu. Ultimul Adam a devenit un spirit dătător de viaţă. Totuşi, nu cel spiritual este primul, ci cel fizic, apoi este cel spiritual. Primul om este din pământ şi este făcut din ţărână, al doilea om este din cer. Aşa cum este cel făcut din ţărână, aşa sunt şi cei făcuţi din ţărână; şi aşa cum este cel ceresc, aşa sunt şi cei cereşti. Şi aşa cum am purtat chipul celui făcut din ţărână, aşa vom purta şi chipul celui ceresc.»"

2. Nemurire și transmigrație

Putem recunoaște o controversă cu privire la idea *morții sufletului* versus ideea *veșniciei sufletului,* dacă ne referim la versete diferite din Cărțile Sfinte. Astfel, în *Ezechiel (18.4-20)* se spune că sufletul moare: "Iată că toate sufletele sunt ale mele. După cum sufletul tatălui este al meu, tot aşa şi sufletul fiului este al meu. Sufletul care păcătuieşte, acela va muri. "Altfel se pune problema la *Matei (10.28)* unde sufletul poate sau nu să moară, după caz: „Să nu vă fie frică de cei care ucid corpul, dar nu pot ucide sufletul, ci temeţi-vă mai degrabă de cel care poate să distrugă atât sufletul, cât şi corpul în Gheenă!" Totodată, un suflet care trăiește în concordanță cu legile lui Dumnezeu poate aspira la nemurire: „Fiindcă atât de mult a iubit Dumnezeu lumea, încât l-a dat pe Fiul său unic-născut, pentru ca oricine manifestă credinţă în el să nu fie distrus, ci să aibă viaţă veşnică." *(Ioan 3.16).*

Cu siguranță, conceptul *nemuririi sufletului* îl datorăm mai degrabă cultelor mistice antice, respectiv gândirii greceşti – **Socrate/Platon** - în timp ce „speranţa învierii ţine de gândirea ebraică. ... După cuceririle lui Alexandru, iudaismul a asimilat (și

el) treptat concepte greceşti.“[1] Deopotrivă teologii babilonieni au abordat problema nemuririi: „...Nici poporul, nici conducătorii religioşi n-au luat vreodată în calcul posibilitatea unei dispariţii totale a ceea ce a venit odată în existenţă. Moartea reprezenta trecerea la un alt fel de viaţă.“[2]

Să vedem ce spune **Platon** în *Phaidon (Despre suflet),* al patrulea dialog cu Socrate[3]*:* „Admitem că există ceva numit moarte? ... Şi acest ceva să fie altceva decât despărţirea sufletului de trup? Nu asta înseamnă oare a fi mort: despărţit de suflet, trupul să rămână singur în el însuşi, iar sufletul, despărţit de trup, să rămână singur în el însuşi? Nu e aşa că moartea este tocmai acest lucru? Sufletul primeşte în sine moartea, aşadar? Nu, n-o primeşte. Deci sufletul este ne-muritor? Ne-muritor.“[4]

În această carte, pe lângă conversațiile despre procesul și moartea lui Socrate, **Platon** își prezintă propria viziune metafizică, psihologică și epistemologică[5] în sprijinul teoriei nemuriri sufletului, aducând patru argumente esențiale:

- *Argumentul Ciclic* sau al *Contrariilor* - explică eternitatea și neperisabilitatea sufletului prin opoziția dintre corp - ca subiect al morții fizice - și suflet - ca opusul lui indestructibil; totodată, se face analogia între rece – respectiv suflet și cald– respectiv corp, ca idee a descărcării electrice a magneților de polaritate opusă: dacă forma frigului este neperisabilă iar cea a căldurii este opusă, în proximitate ar trebui să rămână intacte ca și sufletul în timpul morții.[6]

---

[1]*Dictionnaire Encyclopédique de la Bible*, Valence, Franţa; 1935, editat de Alexandre Westphal, vol. II, p. 557.
[2]*The Religion of Babylonia and Assyria,* M. Jastrow jr, Boston, 1898, p. 556.
[3]Ultimul dialog după *Euthyphro*, *Apology* și *Crito,* avut înaintea execuției sale.
[4]Platon, Phaidon, traducere de Petru Creţia, editura Humanitas, Bucureşti, 1994, p. 46. 132.
[5] Teoria cunoașterii.
[6] Sursă Wikipedia

- *Argumentul Reminiscenței/Reamintirii* sau *anamnezei* atestă că ne naștem cu o pre-cunoaștere non-empirică, pragmatică, pe care sufletul o poartă înaintea întrupării, teorie care se regăsește mai explicit în *Meno*[1].
- *Argumentul Afinității/Atracției* explică despre distincția dintre partea invizibilă, nemuritoare, necorporală a lucrurilor și cea vizibilă, muritoare și corporală a realității. Sufletul este cel de dinainte, iar corpul cel de pe urmă, așa că sufletul continuă să trăiască și după ce corpul decade și se descompune;
- *Argumentul final al Formei Vieții*: forma imaterială este cauza tuturor lucrurilor și toate lucrurile participă în *Formă*, așa cum lucrurile frumoase participă în Forma frumoasă, așa cum numărul patru participă la forma regulată, astfel și sufletul participă la *Forma Vieții* și deci nu moare niciodată.

De altfel **Platon** chiar pleda pentru asumarea riscurilor unei vieți cumpătate și pline de virtuți care să asigure viitorul transformator al sufletului omului: „Dar ceea ce se cuvine să susţin cu toată dârzenia este că, de vreme ce sufletul, nu-ncape îndoială, e nemuritor, soarta şi sălaşurile lui vor fi cam aşa cum am spus. Crezând asta, cred că merită să iţi asumi oarecare risc. Căci e un risc frumos şi tot ce ţine de el trebuie să ni-l repetăm ca pe o incantaţie."[2]

Această asumare ar fi valabilă mai ales pentru acel tip uman, care, după cum afirmă Platon, „şi-a dat toată silinţa să înveţe ceva, care, în loc de podoabe străine, a vrut pentru sufletul său podoabele sale adevărate: cumpătarea şi dreptatea, curajul, libertatea şi adevărul, omul acesta trebuie să aibă încredere în soarta sufletului."[3]

Kabbala oferă o viziune complexă a unificării *spiritului* și *sufletului* la nivelul luminii triple, sub trei forme:

1. *Neschamah* – “spiritul pur*,* nemuritor prin propria înnoire datorată distrugerii formelor;”
2. *Ruah* – “sufletul sau spiritul, progresiv prin evoluția ideilor”;

[1] Unul dintre dialogurile socratice ale lui Platon care se ocupă de tema virtuților.
[2] Platon, *Phaidon sau Despre suflet,* Humanitas, Ediția I, 2012
[3] Idem.

3. *Nephesch* – "mediatorul maleabil, progresiv fără uitare și fără distrugere".[1]

În această doctrină, admirabil deslușită de **Eliphas Levi** în *Clef des Mysteres, vălul sufletului* reprezintă imaginea care reflectă atât ceea ce este bun cât și ceea ce este rău din suflet. Corespunzător celor trei sălașuri ale sufletelor – respectiv *Edenul inferior, Edenul Superior* și *Abisul Vieții,* "trupul este vălul lui *Nephesch* care este vălul lui *Ruah* care este la rândul său vălul învelișul lui *Neschama".*[2]

Viziunea lăcașurilor sufletelor de tip *matrioska* o întâlnim deopotrivă în enigma vieții propusă de Kabbala prin *Tzelem – (Imaginea lui Dumnezeu* - respectiv *Imago Dei)*, dar mult mai concret în mormintele faraonilor egipteni din Valea Regilor, unde trupul era încuibat succesiv în mai multe sarcofage, din ce în ce mai mari și care se depărtau, rând pe rând spre exterior, de forma inițială a mumiei. Cea mai perfect conservată reprezentare a acestei viziuni s-a păstrat în celebrul mormânt al lui Tutankamon și poate fi admirată în muzeul de egiptologie din Cairo.

Dacă *forța spiritului* constituie viața, vitalitatea, principiul reproductiv, să considerăm *sufletul* drept principiul evoluției. Fiind o punte între *corp* și *spirit, sufletul* parcurge un proces transformațional către *Constiința superioară*, respectiv *Dumnezeu*, care reprezinta de fapt *EUL său profund*. *Spiritul* se desăvârșeste prin virtutile / harurile *Duhului Sfint* în Om, pe care *Sufletul* și le-a însușit. Țelul suprem al Sufletului este *iluminarea*, racordarea la *Conștiința Divină*. Acest punct de vedere îl găsim și la Edgar Cayce: "Odată cu dezvoltarea entității, cu cât ajunge mai completă, mai aproape de Dumnezeu, cu atât ajunge mai aproape de o dezvoltare perfectă, pentru că legea întregirii spune că ființa trebuie să devină una cu Creatorul."[3]

---

[1] Sursă *Zoharul, Cartea splendorii*, Edit. Herald, 2012, pag. 35
[2] Idem, pag. 35
[3] Cyce, Edgar, Sufletul și Spiritul, Editura Adevăr Divin, 2009, pag. 49

Există pregătită și o cale prin care fiecare *Suflet* să se cunoască la nivel de *Sine superior* și să devină conștient de legătura sa cu *Creatorul,* care te ajută să acționezi după acele principii ale *Legii Divine,* prin care să atingi propria realizare în concordanță cu ritmurile cosmosului, despre care vorbește și învățatura veche *Tao*.

Sufletul omului, de altfel singurul exponent din regnul animal înzestrat cu conştiinţă, tinde permanent spre forme din ce în ce mai înalte de expresie, folosindu-se de două unelte importante: *gândirea* – pe care o dezvoltă prin intelect și *simțirea* – pe care o mijlocește prin artă. Prin colaborare, cele două se pot completa fericit, în măsura în care nu încearcă să se domine reciproc. Poate că de aceea, *Spiritul* a tins inițial să se exprime prioritar prin forme ale artelor precum muzica, pictura sau sculptura și nu prin opere filosofice, iar dacă a făcut-o prin limbaj - gândire, a ales mai întâi poezia - ca formă esențializată a mesajului spiritual.

În vremurile vechi, oamenii își bolteau privirea de la Pământ spre depărtările cosmice, iar vorbirea devenea arta poetică, prin care exprimau ce simte sufletul răpit de pe pământ și dus afară. ”Atunci, în om lua naştere, prin vorbire, copia a ceea ce el trăia în comuniune sufletească intimă cu Cosmosul spiritual. …Prin cuvânt, pe care îl creează din misterul cel mai lăuntric al organizării sale, el poate exprima ceva suprasensibil, astfel încât cuvântul poate deveni, aşadar, cea mai bună formă de exprimare pentru ceea ce apare în mod suprapământesc în constelaţii şi în mişcarea stelelor… Ultimele vestigii care ne-au mai rămas de la o asemenea poezie sunt ceea ce e conţinut, de exemplu, în Vede, ceea ce este conţinut într-o formă foarte abstractizată în Edda.”[1]

Este interesant de văzut cum se raporta, de exemplu celebrul poet rus **Esenin**, la sursa poeziei, în tratatul său despre arta profană, intitulat *Cheile Mariei*. Astfel, pentru Esenin, “poezia la izvoarele ei este momentul descoperirii unor realități ce nu se lasă captate de cunoașterea empirică”[2] ci de

[1] Steiner, Rudolf*, Arta în misiunea ei cosmică,* Conferința a cincea, *Dornach, 8 iunie 1923,* Biblioteca antroposofică.
[2] Cantemir, Natalia “*Cheile Mariei*“, Cronedit, Iasi, 2013, pag.8

cunoașterea sufletului, pentru că Maria, în limbajul unei secte siberiene (*hlustî*) înseamnă de fapt chiar suflet.

Cheile Mariei (Cheile sufletului) a lui **Esenin** ne vorbeşte despre întrebările ontologice: cine suntem, de unde venim?, încotro ne îndreptăm?, sau chiar și despre ce am mai fost în alte timpuri?, de fapt întrebările omului care se trezește din ignoranță, ale căutătorului spiritual sau deopotrivă ale poetului sau artistului.

Poți astfel încerca să pătrunzi în lumea transcendentă prin cuvânt, sunet sau culoare, cu alte cuvinte prin diferite forme ale artelor și astfel, limbajul artistic poate deveni un excelent barometru și un accelerator al călătoriei sufletului omului.

4. Cunoaştere, transcendenţă, artă

În prezent, ca și în toate timpurile, cei care se apropie din ce în ce mai mult de *Spiritul Pur* - esența divină din fiecare -, deschizându-se spre *Conștiința Divină Christică,* fiecare prin propria sa cale spirituală, are șansa de a primi atât sensurile profunde ale universului, dar și pe cele ale artei. Să ai *Conştiinţă Christică* înseamnă să permiți și să fii conștient de acțiunea *Spiritului pur* în tine, "deoarece, spiritul Christic caută pretutindeni în lume să devină factorul central în viața celor care se străduiesc să fie asemenea Lui."[1]

Atât practicanții spirituali cât și artiștii au avut și au în continuare în demersurile lor un țel comun, care vizează *starea de extindere a conștiinței.* "Un sunet, un dans, o pictură aveau darul de a expansiona conştiinţa celor care le receptau până dincolo de orice limitare sau condiţionare."[2]

Poate că azi, din ce în ce mai puțini dintre noi oamenii de artă, abordăm arta ca pe o modalitate de trezire a conștiinței, o realiniere cu aspirațiile sufletului nostru, respectiv ca pe o accesare a libertății totale a Spiritului.

Crezul meu este că arta autentică, chiar dacă nu își propune neapărat o tematică sacră, implică un aspect intrinsec

[1] Cyce, Edgar, Sufletul și Spiritul, Ed. Adevăr Divin, 2009, pag. 132
[2] Theodor, Hansa, *Spiritualitatea artei*, *Arta de a trăi*

al spiritualului – respectiv legătura cu spiritul -, fiind creată de oameni înzestrați cu forță interioară și frumusețe interioară. “Arta are puterea şi rolul de a ne conduce dincolo de cuvinte şi tot ceea ce este valoros în artă depinde de simţirile pe care le trezeşte în sufletul omului. …O operă de artă este considerată ca fiind de valoare sau autentică dacă şi numai dacă prin intermediul ei omul se „însufleţeşte” şi îşi depăşeşte în sens pozitiv condiţia obişnuită de a fi.” [1]

Cu atât mai mult arta religioasă/sacră, prin însăși alegerea conținutului ei, se dorește a fi “o expresie totală a frumosului şi a binelui”, la fel cum şi “viaţa omului trebuie să devină o expresie a frumuseţii şi a binelui.” [2]

Ar fi necesar să distingem faptul că arta sacră, cea considerată în istoria Occidentului a fi spirituală, a fost legată de religie și implicit de creștinism. Mai toți marii artiști ai Evului Mediu sau ai Renașterii și ulterior ai Clasicismului și Romantismului, fie pictori, sculptori sau compozitori, au abordat în creația lor inclusiv întâmplări sau aspecte din Biblie.

Fără tăgadă, Biserica a format limba cultă a popoarelor europene - prin traducerea și răspândirea Bibliei în limba vorbită a acestora - și a fost totodată un impunător lacaș de cultură. Între zidurile ei se formau muzicieni și melomani, se învăța scrisul, cititul, arta oratoriei și a poeziei. Aici au activat muzicienii iluștrii din întreaga istorie a muzicii, unii dintre ei fiind chiar preoți: Leoninus, Perotinus, Guido d'Arezzo, Claude le Jeune, Pretorius, Palestrina, Luther, Vivaldi, Bach, Bruckner etc.

În muzică, cel puțin, mai bine de câteva secole, creația cultă se practica de cele mai multe ori în biserică. Însăși formele muzicale, fie în limbajul modal sau tonal, se arcuiau în genuri de tip *Misse, Motete, Cantate* sau *Oratorii* care implicau texte religioase sau urmăreau cu strictețe desfășurarea procesului liturgic.

Dar să specificăm că nu numai versurile trebuiau să fie sacre ci însăși muzica, iar textul religios nu sfințea muzica și

[1] Idem.
[2] Ibidem.

nici nu-i mărea valoarea; așadar, consider că o muzică mediocră va suna ca atare independent de cuvintele care vor ramâne, vrând nevrând, pe planul secund.

Pornind de la premisa că muzica cultă a omenirii s-a dezvoltat din cea bisericească, luându-și de aici idealurile estetice, criteriile valorice, sau chiar gusturile muzicale și măiestria componistică, ne punem întrebarea: ce cerințe fundamentale împlinea această muzică sacră a trecutului?

În primul rând ea concorda cu legile generale ale muzicii culte măiestrite, nu doar în ceea ce privește expresivitatea, dar și în ceea ce privește efectele ei purificatoare, sau, după cum spunea Aristotel, efectele de catharsis asupra psihicului uman.

Încă de la începutul secolului al XIV-lea, **Aristide Quintilian,** în tratatul său de muzică, punea în evidență infuența muzicii asupra caracterului uman și relația ei cu morala, cu sufletul, afirmând: "Ţelul muzicii nu este plăcerea, ci este o călăuză spirituală accidentală al cărei scop adevărat este slujirea virtuţii"[1].

Deopotrivă **Johann Sebastian Bach**, aprecia că scopul urmărit în muzica lui era lauda lui Dumnezeu si înnobilarea sufletelor prin muzică; la fel și **Georg Friedrich Händel**, cu ocazia prezentării oratoriului său "Messia" la Londra argumenta: "Nu am dorit să-mi distrez auditorii, ci am dorit să-i fac mai buni".[2]

Dacă arta sacră a Evului Mediu, referindu-ne la pictură, a fost preponderent iconoclastă și abunda în temele *Fecioarei Maria cu Pruncul* sau *Iisus pe cruce*, puțin diferit se punea problema în artele liberale ale Renaşterii. În acea perioadă, pictura, sculptura și arhitectura, artele intelectului, au ajuns să individualizeze artistul, devenit creatorul conştient de virtuţile sale. Universul renascentist s-a manifestat mai cu seamă în latura lui vizibilă, ascunsă în Evul Mediu. Pentru artistul Renaşterii, Spiritul divin se manifesta în lume, iar lumea înflorea ea însăși ca o formă a divinităţii. **Michelangelo**, bunăoară, reușește să impună Bisericii catolice o viziune nouă, creând faimoasa sculptură *Pieta* sau pictând, pe plafonul Capelei

[1] Geantă, Cezar, Muzica sacră - Intercer
www.intercer.net/muzica/geanta/muzica26.htm
[2] Idem.

Sixtine de la Vatican, fresca constituirii suflului viu al prototipului Adamic, din Geneză, modelat după chipul şi asemănarea lui Dumnezeu.

Începând încă din secolul al V-lea, arta sacră din India și ulterior și cea din Asia centrală, estică și sudică, rămâne centrată pe scene din viața principalului avatar **Buddha,** pe numele lui **Siddartha Gautama**, trăitor în perioada precreștină și care îl prevestește pe Iisus.

Până în prezent, cam toate curentele dedicate *Dharmei* (legea care guvernează, susține și menține reglajul ordinii universului), respectiv *Hinduismul*, *Buddhismul*, *Jainismul,* includ în arta lor sacră picturi cu simboluri spirituale de tip *mandale*, sau picturi pe mătase – *thangkas* - care zugrăvesc diferitele tipologii ale ființei iluminate *bodhisattva* și care sunt de fapt obiecte ritualice sau de meditație. Călugării tibetani obișnuiau și obișnuiesc și azi să construiască mandale de nisip ale palatelor lui Buddha, în practici de meditație menite să antreneze corect mintea.

Arta Buddhistă include nu doar picturi, dar și alte tipuri de obiecte de cult de metal, de tip *Vajra* (*Fulgerul de Diamant*) sau *Phurba* (pentru protecția împotriva spiritelor rele). În toate practicile de meditație și rugăciune buddhiste, folosirea obiectelor de cult este însoțită de muzică; astfel, invocările, incantațiile *Mantrelor*[1], cânturile buddhiste *Shomyo* sau *Honkyoku*[2] – urile, ori cântul armonic tibetan, toate erau însoțite de instrumente muzicale specifice, precum bolurile cântătoare, peștele de lemn *Muyu,* clopotele *Ghanti*, *Tingsha* purificatoare, *Tobele Dharma*, *Gongurile*, trompetele *Kanglin*, seturile de crotale *Rolmo*, sau scoicile.

Pe lângă expresia estetică vizuală, aceste intrumente muzicale oferă o adevărată provocare pentru compozitorii contemporani care, nu puțini, le folosesc în muzicile lor, cu sau fără implicația conștientă a unui demers spiritual.

Dacă arta inițială avea o componentă spiritual religioasă dominantă, care s-a păstrat și ulterior în anumite spații

[1] Cuvînt, sau grupuri de cuvinte care, prin recitarea, provoacă o stare de conștiință vibrațională înaltă.
[2] Cântecele dedicate flautului tradițional *shakuhachi*.

geografice și culturale, altfel avea să se pună problema în Occident, unde în paralel cu amatorismul claselor nobile (care practicau arta în casă sau în saloane), profesionalismul artei și actul interpretării izolează treptat artistul solist de public, actul lui scenic, de virtuozitate, devenind aproape principala miză a creației. Arta de inspirație spirituală se diminuează încetul cu încetul, astfel încât în epocile romantică și modernă, când pionul principal devine artistul și punerea fastuoasă în scenă, se crează acea distanță între lumea reală a auditorului și cea iluzorie și fantastică a scenei. Extrema acestei direcții o regăsim actualmente în muzica pop și rock, pe scenele amplificate exacerbat în vederea agrementării unui public de mii de oameni, unde vedeta/vedetele solistice devin aproape idoli-dumnezei, și unde, de altfel, un anumit gen de transă se declanșează fără doar și poate, dar, pentru alte scopuri decât elevarea spirituală.

Există totuși, în ultimul deceniu mai ales, o tendință notabilă care vine mai degrabă din zona neprofesionistă a artei, anume aceea de readucere a dimensiunii artistice la nivel individual și a conștientizării creativității fiecăruia, nu neapărat a celor care și-au consacrat viața și cariera artei profesioniste.

În acest sprijin, din ce în ce mai mulți autori contemporani de literatură de orientare spiritualistă, oferă un veritabil ghidaj pe calea practicării artelor, poate cu deosebire a artelor vizuale, care să deschidă oportunități de dezvoltare personală interioară, pentru oameni aflaţi pe diverse nivele de experienţă artistică. Iată câteva dintre aspirațiile frecvente ale acestor publicații[1]:

- Conectarea la sursa divină a creativității și trezirea forței creatoare;
- Accesarea intuiției și a înțelepciunii;
- Înțelesului ideii de mulțumire, onorare, celebrare;
- Explorarea simbolisticii tradițiilor creștine, iudaice, șamanice, sau păgâne de venerare a zeițăților;
- Reunirea în cadrul unor evenimente artistice sau a unor comunități spirituale cu alți practicanți de artă, deopotrivă din domenii diferite;

[1] sursă: Pat B. Allen*, Arta este o cale spirituală,* Introducere

- practicarea *Artmaking*[1] ca mijloc de exprimare a idealurilor profunde și cu posibilitate de punere în serviciul umanității, a propriilor abilități și concepte.

O astfel de perspectivă ne duce la concluzia că oamenii, în general, își pot accesa și exprima darurile creative, evident în mod diferențiat și pe niveluri distincte, în măsura în care devin conștienți de propria stare de creativitate și inspirație.

Concluzie

Fără a deveni un avocat al emancipării artei neprofesioniste, recunosc că nu mă dezic de aprecierea pozitivă a oricărei tendințe creative care poate servi unui demers spiritual și în ultimă instanță care poate induce starea de pace, armonie și de "echilibru al balanței" despre care se vorbește în *Zohar - Cartea Splendorii* din *Kabbala* iudaică.

Totodată, mă raliez la opinia filozofului german **Frithjof Schuon,** conform căreia calea spirituală se referă la "discernământul între real – *Atma* și nereal – *Maya",* asta însemnând "concentrarea în real și practica virtuților" și deopotrivă "cunoașterea adevărului."[2]

Cunoscând adevărul și voința divină, ființa umană ajunge în final să se confunde cu adevărata frumusețe din sufletul ei, iar această cunoaștere se poate face nu doar prin virtute dar și prin **Natură** sau **Artă** cu condiția ca "autenticul căutător spiritual să fie conștient de transparența metafizică a fenomenului"[3] și aș adăuga eu, de intenția demersului său.

În acest sens, arta rămâne, indubitabil, o posibilă veritabilă cale spirituală, pentru acei care o pot conștientiza ca atare, și o pot lua ca pe o astfel de provocare.

---

[1] După Pat Allen, practica Artmaking se referă la tot ce se poate considera important în producerea unei opere de artă: ideile și conceptele, intenția și filozofia artiștilor, propriile lor simboluri și semne, inovațiile stilistice, tehnologiile aferente, tratarea și uzul materialelor etc.

[2] Schuon, Frithjof, *From the Divine to the Human,* World Wisdom Book, p.61

[3] Idem.

Chiar dacă acceptăm că arta este spirituală în sine - pentru că orice în viață este în esență spiritual -, consider că un artist conștient de demersul spiritual în artă este preocupat de elevarea adevărurilor spirituale. Iar adevărul, în infinitatea sa de trepte și profunzimi de elevare își poate dezvălui măreția deopotrivă prin artă, ca formă de spiritualitate.

Bibliografie

Bhagavad-Gita, Trad. Sergiu Al-George, Ed. Herald, Buc., 2011
Bozaru, Dan, *Priza de conştiinţă şi experienţa individuală în manifestare* (I), Yoga Magazin nr. 61, 2009.
Cantemir, Natalia, "*Cheile Mariei*", Cronedit, Iasi, 2013
Cyce, Edgar, Sufletul și Spiritul, Editura Adevăr Divin, 2009
Sf. Dionisie Areopagitul, *Opere complete și Şcoliile Sf. Maxim Mărturisitorul*, Trad. Pr. Dumitru Stăniloae, Ed. Paideea, Buc.,1996
Jung, Carl, *Liber Novus - Cartea Roșie*
Lao Tzu, *Tao Te Ching*, Ed. Ram, Buc., 2012
Pat B. Allen*, Arta este o cale spirituală*
Platon, *Phaidon sau Despre suflet,* Humanitas, Ediția I, 2012
Cartea psalmilor sau Psaltirea profetului și regelui David, Arhidiecezana Cluj, 1998
Schuon, Frithjof, *From the Divine to the Human,* World Wisdom Book
Sfânta Scriptură, Ed IBMBOR, 2002
Steiner, Rudolf*, Arta în misiunea ei cosmică,* Conferința a cincea, *Dornach, 8 iunie 1923,* (Biblioteca antroposofică)
Steiner, Rudolf, *Din Cronica Akashică,* Editura Univers enciclopedic, București, 1997
Theodor, Hansa, *Spiritualitatea artei*, *Arta de a trăi* – magazine
Zoharul, Cartea splendorii, Edit. Herald, 2012

SUMMARY

Mihaela Vosganian
Introduction to Archetypal Trans-Realism (I)

If we were to choose the path of what is to come as spiritual path, could we accept it in the guise of art? Certainly – those of us who understand the spiritual path not as religion, but rather as a practical path of wisdom that unites that set of beliefs and ideals that guide our life.

The process of creation may be a prayer or a ritual, or simply the memory of the state of divinity. You can share this type of creativity with smaller or larger groups, not only in specific places such as the sanctuary, the church or the ashram, but also in a central market, or even on stage, before the audience. From this perspective, creativity belongs to all human beings equally, be they professional artists, uninitiated individuals, people with a spiritual propensity or people who practise spiritual techniques.

Art, and culture in general, developed in places where spirituality was manifest, perhaps in religious communities in particular – in Christian ones, but also in the so-called pagan, pre-Christian ones. Most art forms were originally the result of certain purely spiritual experiences and actions. Art enabled the soul or, better said, conscience to awaken. In old times, it was the main instrument of education in temples, acting rather as a secondary outcome of the spiritual journey. Although the highest ritual practices of occult sciences were transmitted orally only to the initiated within the clergy elite, in the antiquity Hindus, Persians, Egyptians, Chaldeans and Jews also used written works, both literary, philosophical and spiritual, which everybody could read, and which included invocations, hymns, incantations, exorcisms, magic formulas to cancel spells, as well as texts and teachings regarding the rituals.

In the meantime, with the loss of the ritualistic and cathartic dimensions of art, a dichotomy emerged between the great initiated mystics, who gradually came to ignore artistic expression, and professional artists (that is, those who were authorised to create art), who shifted it rather to the realm of thought, alienating it from spiritual intelligence, especially in European culture.

During the last decade there has been a strong tendency, especially in the realm of amateur art, namely to bring art back to the level of the individual and to become aware of each person's creativity, an awareness that is capable to offer opportunities of inner personal development. Such guidance in practising art granted to people on various levels of artistic experience can be achieved by accessing one's own intuition and wisdom, as well as by getting connected to the divine source of creativity and the awakening of creative force.